

Zb. Odsjeka povij. znan. Zavoda povij. druš. znan. Hrvat. akad. znan. umjet., 24(2006), str. 269-348

Rad *Auerspergi in njihove povezave s Hrvaško (79-100)*, autora Mihe Preinfalka, povezuje te slovenske plemiće s prilikama u Hrvatskoj u razdoblju od 15. do 19. st. Razmatra njihove ženidbene veze s hrvatskim plemstvom, posjedničke odnose i utjecaj na vojna zbivanja.

Članak *Neki aspekti odnosa ljudi i okoliša na granici habsbuškog i osmanskog imperijalnog sustava u ranome novom vijeku: na primjeru koprivničkog područja u 16. i 17. st.* (101-126) Hrvoje Petrić donosi kao prilog povijesti okoliša. Autor obrađuje odnos ljudi i pogranične rijeke Drave na granici habsburškog i osmanskog imperijalnog sustava u 16. i 17. st., a u žarište problema stavlja pitanje promjena u okolišu, posebno utjecaja čovjeka na njih te njegovu prilagodbu samom okolišu.

Lovorka Čoralić i Ivana Prijatelj Pavičić autorice su članka *Ivan iz Vrane – mletački admiral u Lepantskom boju (1571.)* (127-150), u kojemu prikazuju ulogu dotičnog mletačkog admirala hrvatskog podrijetla u Lepantskoj bitci na temelju njegove oporuke i oltara koji je dao podići u mletačkoj crkvi S. Giuseppe. Podrobno se, s gledišta povijesne i likovnoumjetničke znatnosti, raščlanjuje vrijednost toga Vranina oltara u Mlecima.

U idućem članku, *Usmene predaje o caru Josipu II.* (151-166), Maja Katušić donosi prikupljene predaje o tom habsburškom vladaru, a potom analizira povijesnu pozadinu motiva zbog kojih su one nastale. U prvi plan postavlja njegove političke reforme, ali i pojedine segmente careva privatnog života. Posebno upozorava na važnost interdisciplinarnog pristupa u istraživanju.

Članak *"Privremena prisutnost" Židova u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji u 17. i 18. st.* (167-190), autorice Ljiljane Dobrovšak, donosi prve podatke o Židovima na području Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine u navedenom razdoblju. Pažnja je usmjerena na najbrojniji sloj, židovske trgovce, a s obzirom na vrijeme provedeno u nekomu mjestu, autorica ih je podijelila na prolazne, povremene i "privremeno prisutne" židovske trgovce.

Prvi dio časopisa posvećen člancima završava radom Irene Benyovsky *Popis javnih zgrada u Trogiru 1789. g.* (191-210). Rad u cjelini objavljuje navedeni popis s napomenama o objektima i okolnostima u kojima su se izvodile izgradnje i pregradnje, a autorica posebno upozorava na vrijednost dokumenta s obzirom na to da se dio zgrada i fortifikacija nije sačuvao.

U drugom dijelu časopisa Teodora Shek Brnardić donosi izvještaj (213-220) s Dvadesetoga međunarodnoga kongresa povijesnih znanosti održanog u Australiji (*20th International Congress of Historical Sciences*, University of New South Wales, Sydney, Australia), a zatim se objavljuje čitav niz prikaza i recenzija od kojih se sedam odnosi na knjige i četiri na časopise.

Na kraju ovog pregleda možemo još samo zaključiti kako i posljednja dva broja *Povijesnih priloga* donose pregršt tema važnih za hrvatsku historiografiju, a najnovija znanstvena postignuća bit će objavljena u idućim brojevima.

Tonija Vladislavić

Croatica Christiana Periodica, Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, godina XXIX, br. 55 (304 str.) i 56 (286 str.), Zagreb 2005.

U skladu s višegodišnjom praksom, u 29. godištu časopisa *Croatica Christiana Periodica*, u izdanju Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, izašli su 55. i 56. broj. Valja naglasiti da radovi oba broja napuštaju strogo povijesne teme te nude

istraživanja na granici povijesti i teologije, prava, povijesti umjetnosti, filologije, muzikologije, pedagogije i sociologije, čime časopis dobiva dodatnu dimenziju interdisciplinarnosti. Jednako tako časopis uključuje teme vezane za prošlost Katoličke crkve i izvan granica današnje Republike Hrvatske, prije svega na prostoru današnje Vojvodine i Crne Gore, što pak pridonosi detaljnijem poznavanju prošlosti hrvatske zajednice na tamošnjim prostorima.

Pedeset i peti broj otvara rad Stanka Andrića *Tobožnja darovnica cara Justinijana sv. Benediktu i spomen grada Cibala u njoj* (1-6). Rad pobija dosadašnje uvriježeno mišljenje historiografije koja je smatrala da je spomen Cibala u darovnici cara Justinijana I. sv. Benediktu Nursijskom, odnosno samostanu na Monte Cassinu, autentičan. Autor je uvjerljivo argumentirao da je spomen Cibala u tobožnjoj darovnici sačuvanoj u kasnijem djelu Petra Đakona, *Sažetak montekasinskih kronika* (*Epitome chronicorum Casinensium*), preuzet iz Antoninova itinerara, te je kao takav bezvrijedan za poznavanje antičke prošlosti Cibala.

Rad Ivana Šaška *Liturgijski identitet Sakramentara iz Zagreba (metropolitanska knjižnica u Zagrebu: MR 126 – tzv. "Sacramentarium sanctae Margaretae") istraživanje na temelju molitava korizmenog vremena* (7-41) na temelju liturgijsko-teološke analize preispituje dosadašnje povijesne hipoteze o spomenutom rukopisu. Autor je podjednako upozorio na važnost teološkog pristupa u proučavanju Sakramentara te predložio promjenu do sada uvriježenog naziva Sakramentar sv. Margarete u Sakramentar iz Zagreba. Komparacijom je pokazana bliskost s nekoliko drugih sakramentara, a autor je, ponudivši na raspravu neka vlastita viđenja problematike, predložio produbljivanje dosadašnjeg istraživanja. U radu je prvi puta objavljen i dio Sakramentara, odnosno njegovih prvih dvanaest folija.

Zvezdan Strika je u radu *Sinoda zadarske crkve 1647. godine* (43-60) prikazao kontekst održavanja sinode, detaljno analizirao njezine zaključke i objavio do sada nepoznati rukopis sa sinodalnim zaključcima, koji čuva Arhiv HAZU (II. d. 34, br. 565 fol. 1^v-9^r) u Zagrebu.

U radu *Utjecaj povijesnih zbivanja na kreiranje ikonografskih sadržaja zavjetnih slika. Primjer oltarne slike Bogorodica zaštitnica iz crkve samostana Sv. Ante na Poljudu u Splitu* (61-78), Meri Kunčić podrobnom ikonografskom analizom sadržaja spomenute slike, rad slikara Benedetta Diane, i njezinih detalja otkriva povijesni i društveni okvir nastanka slike. Rad je vrijedan prilog nedovoljno afirmiranom aspektu hrvatske historiografije, interdisciplinarnom pristupu na granici povijesti i povijesti umjetnosti u svrhu razotkrivanja društvenog mentaliteta, u ovom slučaju Splita u ranonovovjekovnom razdoblju.

Lovorka Čoralić u radu *Prilog životopisu barskoga nadbiskupa Franje Leonardisa* (1644.-1645.) (79-95) nakon pregleda relevantne historiografije o nadbiskupu i sažete prezentacije njegova životopisa, podrobno je analizirala nadbiskupovu oporuku (Državni arhiv u Zadru, Arhiv Trogira, Testamenti) i kodicil oporuci (Istorijski arhiv u Kotoru, Sudsko-notarski spisi). U prilogu radu daje se prijepis oporuke i kodicila.

Slaven Bertoša u radu *Istočnojadranski prostor i kruženje ljudi: primjeri naseljavanja iz srednje Dalmacije u Puli* (XVII.-XIX. stoljeće) (97-114) na temelju matičnih knjiga grada Pule (Državni arhiv u Pazinu) istražio je u naslovu spomenute migracije. Nakon svojevrsnoga kratkog metodološkog osvrt na temu, autor je prema mjestima i područjima njihova podrijetla poimence naveo osobe koje spominju matične knjige. Zatim je ukratko analizirao iznesene podatke te u prilogu radu objavio popis doseljenika s područja srednje Dalmacije.

Rad Franje Emanuela Hoška *Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma* (115-161), na temelju zakonika franjevačke Provincije sv. Ivana Kaspistranskog, odnos-

no djela *Statuta municipalia* koje je 1829. u Budimu objavio provincijal Grgur Čevapović, prikazuje crkvenopravni položaj franjevaca u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije. Nakon kratkog osvrtu na opće prilike s kraja 17. i prve polovine 18. stoljeća, autor je detaljno raščlanio pitanja vezana za nastanak i sadržaj zakonika. Potom se pozornost usmjerila na pravni položaj franjevačkog reda u razdoblju kasnog jozefinizma, odnosno k detaljnoj komparaciji jozefinističkih crkvenopravnih uredbi s odredbama zakonika, pri čemu se istaknulo franjevačko nastojanje za obnovom predjozefinskog zakonodavstva.

Ivan Pederin u radu *Stadler, Pilar i Jugoslavenski odbor u Londonu 1917./1918. (prema spisima Ministarstva c. k. Kuće i vanjskih poslova u Beču)* (163–183), raspravlja o stajalištima i djelatnosti dvojice spomenutih aktera, prije svega trijalističkom konceptu uređenja Monarhije, s obzirom na dominantnu političku struju među "slavenskim" zastupnicima u Reichsratu i Jugoslavenskom odboru. Detaljno se prikazuju političke prilike tijekom 1917–1918., službeno stajalište Beča prema težnjama Južnih Slavena Monarhije te konačno razrješenje sveukupnih političkih prilika.

U radu *Župnik Juraj Tomac i vlasti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1919.–1923.* (185–208) Ivica je Miškulin prikazao političke stavove te, u skladu s njima, djelovanje spomenutog župnika, aktivnog člana Hrvatske stranke prava u tom razdoblju njegova života. Nakon osvrtu na Tomčevu političku djelatnost u Čistoj stranci prava do 1918., detaljno se prati odnos vlasti Kraljevine SHS prema njemu kao političaru koji je izravno nastupao suprotno službenoj politici vlasti. Pozornost je usmjerena k Tomčevu slučaju, njegovu zatvaranju, progonu i optužbama od strane režima, te političkom razlazu s HRSS-om.

U cjelini *Vrela*, objavljen je rad Nikole Hohnjeca *Biblijska hermeneutika Ivana Stojkovića* (209–262). Riječ je o kritičkoj objavi Stojkovićeve djela *Oratio Joannis de Ragusio, De communionem sub utraque specie Concordantia partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae (Prae)suppositiones generales de Sacra scriptura, XVI suppositiones hermeneuticae Bibliae*. Objavu djela i njegov hrvatski prijevod prati razmatranje o pitanju Stojkovićeve autorstva, njegovoj hermeneutici te upozorenja vezana za samo objavljivanje.

Uvodni rad 56. broja, *Posljedice ekonomske krize po Katoličku crkvu u Kotoru krajem srednjeg vijeka: Historia Calamitatum* (1–15), Lenke Blehove Čelebić prikazuje probleme vezane za upravu imovinom kotorske Crkve tijekom političke i ekonomske kriza koja je zadesila grad u 15. stoljeću. Pri tome se poglavito govorilo o patronatskim pravima, statutarnim odredbama vezanim za crkvenu imovinu i podacima o stanju sakralnih građevina. Pozornost je pridana nastojanjima nove mletačke uprave za bolje uređenje imovinskih crkvenih prilika te ograničenju patronatskih prava i utjecaja plemstva na Crkvu.

Zvonko Džankić u radu *Dominikanske bratovštine u Dubrovniku* (15–32) ukratko je opisao ustroj, razvoj i djelatnost triju dominikanskih bratovština. Najviše prostora posvećeno je Bratovštini Svete krunice ili Presvetog ružarija, odnosno njezinoj djelatnosti, zavjetnoj crkvi bratovštine (crkva Gospe od sv. Ružarija), dužnostima i primanju bratima. Također se govorilo o Bratovštini presvetog Božjeg ili Isusova imena, a poglavito o njezinim pravilima te primanju bratima i oprostima. Potonje dvije stavke obrađene su i u vezi s Bratovštinom anđeoske vojske ili pasca sv. Tome Akvinskog.

Radom *Marko Bravo – budvanski svećenik u procesu mletačke inkvizicije* (33–44), Lovorka Čoralić daje još jedan prilog istraživanju udjela Hrvata u životu Mletaka. Na temelju arhivskoga gradiva (Državni arhiv u Mlecima, fond Svetog oficija *Santo Uffizio, Savi all' Eresia*) autorica

je rekonstruirala dvomjesečni postupak protiv spomenutog svećenika zbog optužbi o nedoličnosti prilikom ispovijedanja mletačkih kapucinki. Nakon prikaza saslušanja tijekom postupka kao i oslobađajuće presude, autorica je u prilogu radu dala prijepis cjelokupnog postupka.

Pavao Knezović radom *Margitićev latinski tekst iz 1704. otisnut bosanicom* (45-50), daje pri-nos poznavanju latiniteta krajem 17. i početkom 18. stoljeća na području franjevačke provincije Bosne Srebrne. Pri razmatranju se poslužio knjigom fra Stjepana Margitića, tiskanom na bosanici u Mlecima 1704. pod naslovom *Izpovied karstianska* (poznatom i kao *Stipanuša*), odnosno latinskim tekstom *Odgovore misne* otisnutom također bosanicom te fonetskom transkripcijom, a koji se nalazi na kraju knjige. Usporedivši taj tekst s izvornom latinskom verzijom (*Missale Romanum*), autor je detaljno pokazao karakteristike Margitićeva latiniteta.

Rad *Pisni duhovne: O narodim nabožnim popijevkama Tome Babića i Jurja Muliha* (51-66) En-nia Stipčevića muzikološki analizira spomenute napjeve s kraja 17. i početka 18. stoljeća. Za analizu je odabrao stihove iz djela franjevca Tome Babića, *Cvit razlika mirisa duhovnoga* (poznatog i kao *Babuša*) i rukopisne pjesmarice isusovca Jurja Muliha *Laudes Dei*. U prilogu radu autor je dao dvije Muliheve pjesme (*Na sveti dani v Nepomuku, Zdihtavanje Ksaverijansko*) i pjesmu Filipa Vlahovića Kapušvarca (*Poslan bi Anđeo Gabriel*).

Slaven Bertoša radom *O nekim posebnim skupinama u novovjekovnim matičnim knjigama grada Pule* (67-75) upotpunjuje svoja dosadašnja istraživanja tih matičnih knjiga. Ovom prilikom autor je pručavao Rome te osobe s fizičkim i psihičkim nedostacima, slijepe, kljaste, šepave, nijeme i mentalno zaostale. Detaljno je analizirao spominjanje tih osoba u matičnim knjigama te u prilogu radu objavio njihov popis.

U radu *Ženidbeno (bračno) pravo u 19. stoljeću u Hrvatskoj* (77-104), Ljiljana Dobrovšak je, nakon kratkog osvrtu na bračno pravo u Habsburškoj Monarhiji krajem 18. i tijekom 19. stoljeća, pozornost usmjerila pitanjima braka prema Općem građanskom zakoniku i građanskom odnosno civilnom braku. Detaljno raspravlja o uvođenju civilnog braka u Hrvatskoj, o rastavi braka i mješovitim brakovima (katolika i nekatolika). Upozorila je i na niz neposrednih problema i stvarno stanje na terenu (pri tome je istaknut i primjer povjesničara Ferde Šišića). Na kraju su prikazane i reakcije hrvatske javnosti onog doba prema građanskom braku.

Rad Jasne Turkalj *Pravaški opredijeljeno svećenstvo Senjsko-modruške biskupije na saborskim izborima 1881. godine* (izborni kotarevi: Novi, Delnice i Čabar) (105-119), na temelju arhivskoga gradiva i poglavito pravaškog tiska, identificirao je to svećenstvo i opisao njihovo djelovanje u pripremama za izbore 1881. s obzirom na postignute rezultate. U prilogu radu objavljeno je pismo Jurja Posilovića, biskupa senjskog i modruškog ili krbavskog banu Ladislavu Pejačeviću (4. rujna 1881.) te izvješće podžupana Dragutina Meichsnera banu o izborima u 17. i 18. izbornom kotaru (18. rujna 1881.).

Vlasta Švoger u radu *Vjerska problematika u zagrebačkom liberalnom tisku 1848.-1852.* (121-145), analizirala je spomenutu tematiku na temelju listova *Saborske novine*, *Slavenski Jug*, *Südslawische Zeitung* i *Jugoslavenske novine*, čija je stajališta usporedila s onima u listovima *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske/Narodne novine* i *Agramer Zeitung*. Komparirani su različiti politički, društveni i nacionalni aspekti u pristupu pojedinih uredništva listova raznim vjerskim problemima. Također je naglašeno pitanje pozicioniranja uredništva spomenutih listova prema Crkvi u duhu liberalnoga katolicizma.

Rad Alojzija Hoblaja, *"Anđeo čuvar"* – mjesečnik za djecu i mladež u prvoj polovini 20. stoljeća. *Doprinos religioznom odgoju u kontekstu općeg odgoja i obrazovanja* (147-169), nakon osvrta na prošlost časopisa promatra njegovo izlaženje u kontekstu razvoja "knjige za djecu". Potom putem pet dimenzija detaljno identificira pedagoško, religijsko i obrazovno značenje časopisa. Poglavitno je naglašena važnost psihološke (zagrebačke) odgojno-obrazovne metode. U završnom dijelu rada autor je podrobno razradio smjernice za buduća istraživanja vezana za časopis *Anđeo čuvar*, a u prilogima iznio popis glavnih urednika i mjesta uređivanja, te popis časopisa po godištima s napomenom gdje se danas čuvaju njegovi primjerci.

Hrvoje Čapo u radu *Prisiljeni živjeti s ratom: franjevci u Brodu, Požegi i Cerniku u Prvom svjetskom ratu (pogled kroz samostanske kronike)* (171-191), na temelju spomenutih kronika prikazuje djelovanje franjevaca triju samostana. Naglasak je na njihovom karitativnom radu. U prilogu radu nalaze se grafički prikazi koji identificiraju učestalost uporabe triju tema u samostanskim kronikama: odnos prema puku, odnos prema Hrvatskoj kao domovini i odnos prema Monarhiji kao domovini.

Rad Tomislava Žigmanova, *Biskup Budanović u zavičajnoj i nacionalnoj historiografiji* (193-208), prilog je bibliografiji o prvom bačkom biskupu Lajči Budanoviću. Nakon uvodnih pripomena o važnosti pamćenja i sjećanja, autor je upozorio na bibliografije bačkih Bunjevaca i Šokaca. Zatim su detaljno obrađene bibliografske jedinice o spomenutom biskupu te se raspravlja o važnosti pamćenja i sjećanja s obzirom na položaj Hrvata u Bačkoj.

Slavko Slišković napisao je završni rad 56. broja, *Strossmayer promicatelj europskog jedinstva* (209-220). Promatrao je Strossmayerove ideje jedinstva europskih naroda koje je izložio u *Spomenici o važnosti i koristi konvencije koju bi trebalo da utanači slavno Rusko carstvo sa Svetom apostolskom stolicom* (1876). Pozornost je posvetio Strossmayerovim stavovima o kršćanskim temeljima Europe, budućnosti Nijemca, Latina i Slavena, odnosno potrebi ravnopravnosti kulture i znanosti među njima. Ukratko je prikazano i Strossmayerovo zalaganje za uzdizanje kulture i znanosti među Slavenima, a poglavito Hrvatima.

U oba broja objavljeni su *Prikazi i recenzije* stručnih knjiga, zbornika, časopisa i publikacija izvornoga arhivskoga gradiva. U 55. broju prikazano je deset knjiga i zbornika (263-294), a u 56. broju osam knjiga i zbornika, djelo Filipa de Diversisa (*Opis slavnog grada Dubrovnika*), prijevod dijela djela Daniela Farlatija *Illyricum Sacrum* koji se odnosi na hvarske biskupe te šesti svezak *Hrvatskog biografskog leksikona* (221-246).

Pedeset i šesti broj uključuje i *In memoriam: Papa Ivan Pavao II.* (16. X. 1978. – 2. IV. 2005.) u kojemu su objavljeni osvrti i sjećanja na papu Ivana Pavla II. i njegov pontifikat: Franjo Šanjek, *Kronologija pontifikata Ivana Pavla II.* (247-256); Jasna Mencer, *Ivan Pavao II. – vizionar i borac za ravnopravnost među narodima* (257-259), Marijan Jurčević, *Papa suvremenog svijeta* (261-262); Milan Moguš, *Hvala ti, Sveti oče!* (263-264); Dragan Primorac, *Ivan Pavao II. Veliki, prijatelj hrvatskog naroda* (265-269).

Oba broja završavaju cjelinom koju uređuje Marijan Biškup, *Primljene publikacije* (55, 295-300; 56, 271-281).

Ivan Majnarić